

Branko
SALAJ

DRUŠTVENI RAD S ISELJENICIMA - ŠVEDSKO ISKUSTVO

Demokracija je sistem, pri kateri vsi državljani imajo pravo in obveznost sodelovati pri odločitvah, ki jih vplivajo na življenje celotne države. Čeprav je demokracija v praksi vedno bolj omejena, ostaja ključna za obstoj in razvoj vsake države. V švedski demokraciji je to še posebej izrazito, saj so državljani zelo aktivni in sodelujejo pri odločitvah na vsaki ravni, od lokalne do nacionalne.

Ena od glavnih značilnosti švedske demokracije je visoka stopnja participacije državljanov. To pomeni, da so državljani zelo aktivni pri odločitvah, ki jih vplivajo na življenje celotne države. To pomeni, da so državljani zelo aktivni pri odločitvah, ki jih vplivajo na življenje celotne države.

Politični sistem švedske države

Švedski politični sistem je zelo zanimiv, saj je eden izmed najbolj razvitih in stabilnih v Evropi. To pomeni, da so državljani zelo aktivni pri odločitvah, ki jih vplivajo na življenje celotne države. To pomeni, da so državljani zelo aktivni pri odločitvah, ki jih vplivajo na življenje celotne države.

ŠVEDSKO

DRUŠTVENI RAD
S ISELJENICIMA

ŠVEDSKO ISKUSTVO
S ISELJENICIMA
DRUŠTVENI RAD

Hi
ma
šve
jav
tre
ble

Do
ne
no
ti
Na
ka
in
i u

pr
u
tu
pr
sa
or

Pr
ra
pa
je
ta
nj

Uvodna napomena

Hrvati Švedske - nekih 15 do 20 tisuća duša - čine veoma mali dio našeg golemog iseljeničkog mora ali bi neka od švedskih rješenja društvenog rada mogla zanimati i širi krug javnih djelatnika. Strateške odrednice i dostignuća rada potrebno je pri tome razmotriti u odnosu na suštinske probleme koje taj rad nastoji riješiti.

Pozadina problema

Domovinska je diktatura već od samog početka svoje poratne vladavine otuđena od naroda. Ona zasniva svoju legitimnost na zastarjelim ideološkim predlošcima a osiguranje vlasti traži u svestranoj kontroli svih grana društvenog života. Naravno je da se takva vlast osjećala naročito ugroženom kada se sučelila s ogromnom masom iseljenika, čiji život i informacijske kanale više nije mogla neposredno nadgledati i usmjeravati.

S druge strane, iseljenička se većina našla u složenim prilikama života u stranom svijetu bez djelotvornog oslonca u hrvatskim svjetovnim demokratskim strukturama, a te strukture nisu ni shvatile dugoročne domašaje iseljenja. Hrvatsko prosvjetno djelovanje u Švedskoj može se u znatnoj mjeri sagledati kao pokušaj traženja »trećeg puta« u iseljeničkom organiziranju.

Psihološki rat domovinskih vlasti

Prije nekih dvadesetak godina Tito je svojim režimskim suradnicima predbacio da ih nedovoljno zabrinjava što na Zapadu postoje dvije ili više armija iseljenika iz Jugoslavije. Ova je njegova vojna sintagma bila znakovita i za način gledanja tamošnjih vlasti na probleme iseljeničtva i za metode koje na njih primjenjuju.

Govor o iseljeničkim armijama pokazuje kako diktatura u iseljenim građanima svoje zemlje u prvom redu vidi opasnost za vlastiti politički i gospodarski monopol umjesto da u njima uoči ogroman potencijal ljudi s neizmjereno korisnim uljudbenim i stručnim iskustvima. Bilo bi normalno da iseljenike prigrli kao ljude koji su u borbi za opstanak, često uz cijenu teških životnih lomova i frustracija, pokazali izuzetnu radinost, poduzetništvo i snalažljivost. Vlast, pak, gledajući ovu pojavu kroz nemirne magle vlastite paranoje, vidi samo veliku i prijetecu iseljeničku masu.

Sva je ta djelatnost bila usmjerena da što više omrazi hrvatsko ime, da kod hrvatskih iseljenika stvori osjećaj, manje vrijednosti te da ih odvraća od slobodnog društvenog okupljanja, ukratko, da ih što temeljitije i dublje ukopa i izolira u gastarbajterska geta. Radilo se naravno o službenoj jugoslavenskoj politici spram hrvatskih iseljenika na širokom frontu a ne o možebitnim zastranjivanjima pojedinaca ili o trenutačnim potezima praktične politike. Genocidne konstante te jugoslavenske politike ostale su uglavnom na snazi bez obzira na određene pomake u unutarnjoj politici jugoslavenske federacije.

Opisani je psihološki rat prijetio teškim posljedicama naročito u pogledu mladih iseljeničkih naraštaja, rođenih i odraslih vani. Njima manjka zaštitni oklop sličnih iskustava, što su njihovi roditelji većinom ponijeli iz domovine, pa je opasnost tim veća da se u takvim nezdravim prilikama zastiđe svoga porijekla i brzo odnarođe a tu i tamo čak otuđe od obitelji. Borba da nam iseljeničtvo fizički i psihički ne zaglibi u geto bila je zato u znatnoj mjeri upravo i borba za podmladak.

Promašaj demokratičnih alternativa

U psihološkom ratu kojega je sama započela, Jugoslavija je izgubila dobar dio bitaka uglavnom zbog vlastitih slabosti a ne zbog odlučnosti i smišljenosti kojom su narodu protumačene demokratske političke alternative.

Ilustrirat ću ovo jednom malom digresijom. Dovoljno je npr. pogledati rezultate rada udbaškog dezinformacijskog odjeljenja i prolistati snopove krivotvorenih hrvatskih iseljeničkih časopisa i izmišljenih dopisa, denuncijacija i optužbi, da se čovjek zasrami. Zasrami, ne nad očiglednim primitivizmom, koji izbija iz tih tekstova, i nad nemuštim jezikom kojim su uglavnom pisani, već nad civilizacijskom računicom na kojoj su te krivotvorine zasnovane.

Njihovi sastavljači, naime, očito prosuđuju da su hrvatski iseljenici toliko neizgrađeni i u svojoj razjedinjenosti,

toliko kratkovidni da će ti tekstovi bar negdje ostaviti neki trag ili čak pustiti korijen!

Ozbiljna, dokumentirana raščlamba motiva, sadržaja, stila, načina distribucije i sl. izostaje, iako je taj sasvim uočljiv kanal psihološke agresije veoma prisutan već godinama! Nije čak sigurno da sve vlade naših zapadnih gostoprimaca i znadu tko to radi svinjarije u navodno hrvatsko ime...

Uz političko i misijsko organiziranje hrvatsko se iseljeništvo okuplja i po pojedinim lokalnim društvima, često oko sporta, tu i tamo uz jednostavnije ugostiteljstvo i razne vrste razonoda (buće, šah, biljar itd.), a kada takva društva postignu, kao što je to bio slučaj u Kanadi, Australiji i sada u Švedskoj, još i zamjetne sportske rezultate, taj rad pronosi hrvatsko ime - uz pozitivne konotacije - i daleko izvan našega vlastitog kruga.

Najbitnije je da su takva društva, živeći i kubureći odvojeno svaka za sebe, često preslaba da se na dulji rok odupru organiziranom djelovanju »psiholoških agresora« ili skupnom učinku spomenutih faktora.

Prosvijećenost - ulaznica za sve složeniji svijet

Za Hrvate, a i za niz drugih naroda u današnjoj Jugoslaviji, obespravljenost ima jaku nacionalno-kulturnu komponentu. Izloženi velikodržavnim strategemima jugoslavenske integracije, brane se inzistiranjem na pravu da se u praktičnom životu zauzimaju za svoje probitke, na samosvojnosti i imenu svoga jezika, na pravu da budu ono što odvajkada jesu.

U velikoj većini naroda hrvatski nacionalizam nema šovinističkih predznaka - on nije protiv npr. Srba kao naroda već je za ostvarenje punog hrvatskog suvereniteta.

Nacionalna je svijest potrebna ali ne i dovoljna da bi čovjek shvatio pravi položaj sebe samoga i svoga naroda. Da bi *mali čovjek* - uglavnom radnik, seljak i mali obrtnik - pro-niknuo tu skrivenu igru potrebni su, s jedne strane, slobodno izvješćivanje i, s druge, prosvijećenost, komunikativna otvorenost i uljudbena vičnost javnom razgovoru.

U vrijeme su *Hrvatskog proljeća* Šime Đodan i Hrvoje Šošić pokazali na konkretnim primjerima kako taj anonimni sustav osiromašuje hrvatsku privredu i ljude, kojima ona daje kruh. Od početka 70-ih godina naovamo problemi su i način izrabljivanja ostali uglavnom isti, samo su eskalirali na znatno višu razinu. Uz svu prividnu liberalizaciju javne riječi u domovini te se teme i glavne izrabljivačke strukture i dalje ne smiju spominjati. No, upravo da se o njima i smije govoriti, bilo bi potrebno više političke pismenosti nego što je imamo danas u širokim narodnim slojevima - da argumentacija bude do kraja shvaćena i *prokuhana*.

Posebne, pak, zahtjeve na prosvijećenost stavlja boravak i rad u stranom i industrijski razvijenom svijetu. Tu se iseljenik mora truditi ne samo da nauči jezik nove sredine već i da se upozna s prilikama, običajima i vrijednosnim zasada-
ma koje tamo vladaju. Taj je svijet uglavnom već odavno ostvario svoju nacionalnu državnost pa mu se tema čini nezanimljivom a ponegdje čak i nerazumljivom. Teško je situ razumjeti gladnoga.

Daleko su, međutim, bliže zapadnim društvima rasprave o gospodarskim i socijalnim pitanjima ali je o njima teško raspravljati ako iseljenik nije dobro *potkovan* o prilikama u obje svoje domovine. Dodajmo listi problema i tehnološku revoluciju na mnogim poljima i prijelaz u *informacijsko društvo*, pa je jasno da je za nas prosvjetni napredak važniji no ikada i u odnosu na domovinu i na zapadna društva, koja su iseljenike primila. To je ključ za ulazak u sve složeniji svijet!

Strateške odrednice

Polazeći od opisane društvene zbilje, rad je Hrvata Švedske zasnovan na tri strateške odrednice.

Rad je u prvom redu nadahnut radikalnim radićevskim saznanjem da se trajna društvena i politička snaga može graditi jedino na naprednim, kulturnim i svjesnim ljudima. Put prosvjete, kulture i sportskog okupljanja pruža iseljenicima važnu prvu pomoć da se snađu u novim prilikama, da zadrže prislan odnos sa svojom u inozemstvu rođenom djecom i da si sami izaberu mjesto na društvenoj i političkoj karti nove i stare domovine. Ta prva strateška odrednica - nazovimo ju ukratko prosvjetnom - smjestila je ovaj društveni rad izvan i po strani postojećeg spektra političkih struktura.

To ne znači da su iz rada isključeni politički angažirani ljudi - naprotiv, demokratsko političko angažiranje je smatrano i te kako poželjnim, ali u drugim strukturama, izabranim po osobnim sklonostima. Švedski prosvjetari vide u brizi za kulturu nadstranačku djelatnost, čiji je cilj razvitak zajedničkih vrijednosti, jačanje osjećaja sudbinskog zajedništva i solidarnosti.

Podsjetio bih da je takvo djelovanje začeto osnivanjem *Društva prijatelja Matice hrvatske Matija Gubec* (siječanj 1970.) kada je u najstarijoj hrvatskoj prosvjetnoj instituciji bio moguć oslonac na domovinske snage, koje kulturnu suradnju nisu uvjetovale političkom podložnošću. Pučem u Karadordevu i likvidacijom *hrvatskog proljeća* to je na žalost onemogućeno, a privlačnost povratka u domovinu za mnoge hrvatske iseljenike uvelike smanjena. Hrvatski prosvjetari u Švedskoj bili su tada prisiljeni nadopuniti svoj prvi strateški izbor tezom da tamošnje Hrvate treba smatrati švedskom kulturnom manjinom, s odgovarajućim pravima i dužnostima.

S vremenom se, međutim, pokazalo da je izbor švedskog manjinskog statusa već na malo dulji rok bio jedina realistična opcija.

Branko Salaj
Društveni rad s iseljenicima
- Švedsko iskustvo

Domovinska povezanost

U djelovanju najprije *Društva prijatelja Matice hrvatske Matija Gubec*, a zatim i *Hrvatskog saveza*, ključni je sastojni dio bila uska povezanost sa snagama domovinske demokratske oporbe, poglavito s onima koji su se našli na udaru velikosrpske represije *hrvatskog proljeća*. To se vidljivo očitovalo u veoma intenzivnim zalaganjima za ljudska prava naročito hrvatskih *disidenata*, oporbenjaka i političkih zatvorenika, a oblici rada su pri tome bili veoma raznovrsni: velike javne demonstracije, štrajkovi gladu pred švedskim parlamentom, akcije sabiranja podrške zahtjevima za oslobađanje zatvorenika, pomoć oporbenjacima i njihovim obiteljima itd.

Veoma velike demonstracije provedene su npr. u Göteborgu u okviru prosvjeda protiv gušenja *hrvatskog proljeća* sredinom prosinca 1971, prilikom Titova posjeta Stockholmu 1977. Velike su demonstracije organizirane u Stockholmu u povodu suđenja Tuđmanu, M. Veselici, Gotovcu, Paragi i dr. početkom 80-ih godina.

Godinu dana nakon osnivanja *Hrvatskog saveza* u Švedskoj 1978. današnjem je hrvatskom predsjedniku dr. Tuđmanu, u najstrožoj konspirativnosti i u trenutku kada je stajao pod policijskom prismotrom, organiziran put s krivotvorenim dokumentima iz Jugoslavije u Švedsku, gdje se sreo s nizom vanjskopolitičkih stručnjaka pojedinih stranaka, uključivši i tadašnjeg državnog tajnika u predsjedništvu Vlade konzervativaca Carla Bildta i današnjeg socijaldemokratskog ministra Pierre Schoria. Taj je put, usput govoreći, ostao potpuno nepoznat navodno sveznajućim jugoslavenskim policijskim službama te nije stavljen u grijeh Tuđmanu na suđenju 1981, kada bi to bila daleko najozbiljnija optužba.

Drugo je strateško polazište društvenog rada u Švedskoj da su nam potrebne čvrste, te dobro usklađene i obaviještene organizacijske strukture.

Naša prosvjetna zaostalost nije nigdje tako očigledna kao upravo u organizacijskim pitanjima. Svatko, tko društveno radi, svjestan je aljkavosti i nespোরazuma, lošeg planiranja, nepridržavanja vremena i tema...

Potreba čvrstog organiziranja

Raspršenost Hrvata po velikim prostorima Švedske bila je dodatni razlog da se formalnom organiziranju posveti velika pozornost. Možda je najvažnije ipak bilo da se dobrim orga-

niziranjem učinkovito preduhitre i onemogućće provokacije sa strane jugorežima.

Treće je strateško polazište društvenog djelovanja da je za uspjeh hrvatskog rada bitno da švedska sredina dobro razumije Hrvate i njihove životne probleme.

Što su, dakle, Hrvati Švedske postigli u odnosu na svoje tri najvažnije strateške odrednice?

Prosvjetni rad

Hrvatski savez u Švedskoj, koji okuplja 11 kulturnih, sportskih i vjerskih društava (lokalne organizacije u 13 mjesta) s oko 3500 članova, početkom je 1988. napunio deset godina.

Neke od bitnih začetaka svoga rada *Savez* vuče iz inicijativa ranije spomenutog *Društva prijatelja Matice hrvatske Matija Gubec*, sa članstvom u raznim krajevima Švedske. Kao prvo hrvatsko društvo ono je bilo priznato kao općedruštvena organizacija i kao takvo počelo primati švedsku državnu potporu.

Nakon oduljih rasprava, poglavito oko pitanja organizacijskog usmjerenja, *Savez* je stvoren, a *Matija Gubec* je na nj prenio pravo na državnu potporu.

Prema vani vidljivi rezultati prosvjetnog djelovanja su uglavnom godišnja smotra, časopis, izborni švedsko-hrvatski rječnik, niz akcija oko ljudskih prava itd.

Na smotrama nastupa oko 200 ili više izvođača, mahom mladeži, s folklornim programima, recitacijama, izložbama, natjecanjima i sl. Broj se gledalaca obično kreće između 1500 i 2000.

Savez izdaje i tromjesečni časopis *Hrvatski glasnik* u nakladi od 3000 primjeraka i s tekstovima na hrvatskom i švedskom. Periodicitet časopisa trenutačno malo hramlje (1986. i 1987. su izašla samo dva broja) ali nema sumnje da znači mnogo za našu prisutnost u javnosti.

Na razne načine *Savez* se svojski i uspješno založio za izdavanje službenog i bogato opremljenog švedsko-hrvatskog rječnika.

Dok spomenuta vanjska djelatnost često ima manifestacijska obilježja, nutarnja je djelatnost u znatnoj mjeri usmjerena na izgradnju ljudi, na prosvjetu u pravom smislu riječi.

Gotovo u svim posebnim odborima *Saveza* - a ima ih osam - razvija se značajna djelatnost. Time se ne samo ostvaruju konkretni programi na raznim poljima, nego se i značajno širi i osposobljuje krug djelatnika.

Kao što je već spomenuto, *Savez* je svakako želio ostvariti kulturnu i politički neuvjetovanu suradnju s domovinom. Jedini odgovor iz tadašnjeg Šuvarovog spahiluka je bio

pokušaj podrivanja pozicije *Saveza* i stvaranjem režimske tzv. Hrvatske interesne zajednice unutar velikosrpskog jugoslavenskog saveza. Taj se pokušaj, kao i neka druga kasnija emigracija, ubrzo sasvim izjalovio.

Branko Salaj
Društveni rad s iseljenicima
- Švedsko iskustvo

Odnosi sa švedskim društvom

Hrvatski je savez sada afirmiran kao dio švedskog društvenog i političkog sustava. Predstavljen je, zajedno i ravnopravno s dvadesetak drugih useljeničkih organizacija, u vladinom *Usseljeničkom savjetu*.

Savez se izjašnjava ne samo o gotovim prijedlozima zakona i propisa, koji se tiču useljenika (državljanstvo, izbjeglička politika, tržište rada i sl.), već često puta može utjecati i na direktive za pripremni rad na takvim prijedlozima.

Za položaj *Saveza* u švedskom društvu važan je i skup *počasnih Hrvata*, među koje *Savez* izabire zaslužne Švedane kao znak priznanja za zalaganje u hrvatskim pitanjima, za doprinose poboljšanju švedsko-hrvatskih odnosa i razumijevanju položaja Hrvata u Švedskoj.

Jedan je od čestih kriterija za izbor *počasnih Hrvata* zalaganje za ljudska prava u Jugoslaviji, odnosno za pomoć nekoj od hrvatskih žrtava kršenja tih prava.

Doglednice

Hrvatskom je savezu u Švedskoj, naravno, najmanji problem odnos sa švedskim društvom.

Teže je s kulturnim odnosima s domovinom. Tamošnje su vlasti barem do sada nastupale s mnogo nerazumijevanja i odbojnosti, uvjetujući kulturne odnose političkom pravovjernošću.

S obzirom na rodoljublje, ali i neprosvijećenost velikog dijela našeg iseljenog puka najteže je vjerojatno s provokacijama iz nekih emigrantskih redova. One nastoje stvoriti dojam da je prosvjetno-sportsko usmjerenje *trećeg puta* ni manje ni više nego nekakva nacionalna izdaja. Možda je zato uputno okončati ovaj referat izvatkom iz govora predsjednika *Hrvatskog saveza* Branke Matohanac na zadnjoj *Hrvatskoj smotri* u Malmöu 21. listopada 1987. i u nazočnosti od gotovo 2.000 osoba.

Postscriptum

Gornja je raščlamba rađena u svibnju 1988, godinu dana prije početka formalnog konstituiranja novih političkih struktura u domovini i godinu i pol prije pada berlinskog zida.

*Prosvjetarski pristup u radu s iseljenicima nije izgubio na važnosti ni u današnjoj, radikalno drukčijoj situaciji. Iz domovine iseljeništvo doduše više ne prijeti represivni aparat jednostranačja, a diplomatska i konzularna predstavništva, ne samo da više nisu nadgledni punktovi otuđene velikodržavne moći i političkog i policijskog nadzora nego su, ili bi trebali biti, mjesta u kojima se naš čovjek osjeća kod kuće i koja će učiniti sve da mu budu na usluzi i olakšaju povratak u domovinu. Politički angažman može biti kanaliziran kroz slobodno i nesmetano udruživanje, glasovanje u izborima za predsjednika Republike i Sabor itd. Pa ipak, možda više nego ikada ranije ne smijemo zaboraviti argumente, koji su nas tada usmjeravali na stvaranje i jačanje *kulturnih Hrvata* kao nezaobilazni dio oplemenjivanja načina života, razmišljanja i ophođenja. Podvukao bih naročito dva elementa šireg nacionalnog značenja.*

I u novim vremenima, nakon afirmiranja mlade hrvatske države i demokracije - poglavito dok još nije u potpunosti okončan proces afirmacije nacionalne suverenosti i dok razne velike sile u značajnoj mjeri i veoma aktivno nastoje zadovoljiti svoje političke ciljeve - jedna je od ključnih nacionalnih zadaća širiti po svijetu istinu o Hrvatskoj.

Ta istina ne mora uvijek i u svim svojim dijelovima biti pozitivna - bila bi čak čudna da je tome tako - ali mora biti vjerodostojna i predstavljena na način koje razne sredine razumiju. Iseljena Hrvatska ima u tom pogledu i dalje iznimno važnu ulogu a ona ju može odigrati jedino ako predanim radom uzdiže svoju vlastitu kulturnu i prosvjetnu razinu i ude u pore društva u kome se nalazi te ako se u svom postavljanju zna uzdignuti iznad naših unutarnjih političkih razlika.

Dok je, dakle, ta prva zadaća usmjerena na život i rad u inozemstvu, druga je zadaća, potencijalna možda još daleko važnija, okrenuta spram same domovine. Prve godine razvitka hrvatske države jasno su pokazale da su mentalni sklop, radne navike i vrednovanja što nam je nanio velikosrpski komunistički režim, ogromna i teška prepreka afirmaciji nove kulture mišljenja i organiziranja naše države pa čak i onom međuljudskom načinu ophođenja i uvažavanja koji je kvasac demokratskog razvitka. Mislim tu na pojave mita i korupcije, neodgovornosti za javnu riječ, neizvršavanju preuzetih obveza, uvjerenje kako svaki najmanji problem u društvu treba rješavati zakonima i propisima, nesnalaženjima u odnosima crkve i države i sl. Taj je civilizacijski problem uglavnom odijeljen i mnogo dublji od trenutačnih političkih razlika a mi ga naravno dijelimo sa svim postkomunističkim zemljama.

Upravo u tom pogledu hrvatsko bi iseljenništvo svojom brojnošću i u mjeri u kojoj se bude vraćalo u svoju staru domovinu, moglo odigrati ključnu pozitivnu ulogu. Svjedočeći o određenim vrednovanjima i načinu rada razvijenih zapadnih društava pa i oštro postavljajući zahtjeve da se neke naslijeđene nakaradnosti u nas promijene, iseljenništvo može odigrati ulogu budilice pa i ralice na čijem će tragu brže izrastati nova društva i novi suvremeni odnosi.

Da završim, najvažnije zadaće koje stoje pred iseljeništvom uglavnom su i dalje civilizacijskog i općenacionalnog značenja a može bitno je aktivno političko angažiranje tek nadgradnja tih i takvih usmjerenja. Smatram zato da je dugoročni interes Hrvatske da težište u organiziranju našega iseljenništva i dalje bude na prosvjetarskaj liniji. Političko angažiranje treba prihvatiti i podržati kao demokraciji svojestvenu i potrebnu sol, ali se naročito u ovoj prvoj fazi demokratskog razvitka usmjeriti na izgradnju kulturnih i prosvijećenih Hrvata koji će biti kvasac novoga društva i nove budućnosti.

Branko Salaj
Društveni rad s iseljenicima
- Švedsko iskustvo